

LES NOSTRES MESTRESSES

Conferència de don AGUSTÍ DURAN I SANPERE, en el Teatre Círculo de Cervera, el dia 6 de juny de 1.964, en l'acte d'homenatge a les Mestresses, de la V Festa d'Acció de Gràcies, organitzada per la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera.

Déu vos guard:

Tinc l'encàrrec de parlar-vos a vosaltres, Mestresses de les cases pageses de la Segarra. Em cal confessar que això m'afalaga, perquè ja sé per endavant que heu de prendre bé les coses que us digui i que puc confiar en la vostra bona voluntat. Però tinc també l'encàrrec de parlar de vosaltres, i això em dóna una certa sensació de tímidesa, perquè reconec que no sabré fer de vosaltres l'elogi que mereixeu.

Però l'encàrrec, per venir de qui venia, era una ordre que calia complir, i jo sempre he procurat d'ésser obedient als manaments.

I què us podria dir, Mestresses, que vosaltres no sapigüeu millor que jo mateix? No es tracta de descobrir res ni de dir coses que mai no s'hagués sospitat que se sabien. El que principalment us he de dir és el següent, i ho vull dir ara, de seguida, i no guardar-ho pel final:

El vostre feinejar constant, la vostra clara administració, el vostre dirigir i governar la casa, no han passat pas desapercebuts. Ben al contrari, són coses conegudes de tots; ben admirades de tots; agràides de tots.

Aquest ple coneixement del vostre valer, si no el manifestem cada dia —que potser hauria estat el més escaient de fer—, ha donat lloc a que ens poséssim d'acord per tal d'organitzar aquest homenatge dedicat a vosaltres, Mestresses de casa nostra, en aquest dia tan senyalat: *dia de donar gràcies*. Dia de donar gràcies pels fruits collits i per l'esperança dels fruits que vindran. Hem donat gràcies a Déu, principi i fi de totes les coses, però ens calia també donar-vos les gràcies pels fruits rebuts, que no són solament les collites de la terra, sinó la collita més preuada dels fills que heu donat i dels fills que encara poden venir.

Aquest homenatge i aquesta reconeixença pública dels vostres mèrits, se us devia temps ha. Cadascun de nosaltres sap la mesura de les vostres virtuts familiars i es complau a valorar-les secretament. Avui, però, és la diada justa i oportuna per a fer-ne la declaració pública, a la faç de tothom.

Avui les Mestresses de casa nostra —mireu quin goig que fan!— són les reines d'aquesta festa, d'aquesta festa d'agraïment i d'homenatge.

Algun malpensat i malfeiner podria dir: —La Mestressa rat, que s'estava a casa; són els altres els

que s'escarrassaven al defora, estiu i hivern. —A mic, no renegueu—, els respondria. Sembla fàcil d'estar-se a casa a la vora del foc a l'hivern, amb el tió que crema i fa caliu, les boscalles que flamegen i les sarments que fan xera. Però l'hivern és llarg a la Segarra: després d'una mesada, ve altra mesada de fredorades, amb el vent que xiula per les es-cletxes, i aquelles glaçades negres que empedreixen el fang dels camins fins que les crestes de les roderes tallen com ganivets. Mentrestant, la casa sembla aturada; i no obstant, s'hi treballa sense treva. És aleshores que podríem veure les tupines arrengrerades a les lleixes del rebost, i podríem trobar tota la casa flairosa de codonyat. És aleshores que la Mestressa tresca i endreça; va al mercat tant si plou com si neva; té cura de l'aviram i, sobre tot, cavila: quins propòsits caldrà dur endavant?; quina ocasió serà la millor per tal compra o tal venda?; quins guanys o quines pèrdues ha tingut la casa?; fins on ha d'arribar el prodigi de l'estalvi?; i encara: quines noies de bona casa farien per l'hereu, i quins fadrins li agradarien per vistes de les noies?

Cal prevenir-ho tot: el dia de tocar a tractes, l'indret on s'hauran de fer els capítols i de quina manera, perquè no calgui trencar la paraula del notari.

Cal pensar en el destí dels cabalers, no fos cas que quedessin concos a la casa.

La vida pagesa no és tota al camp. La Mestressa ho sap prou. I no defuig la responsabilitat, sinó que la comparteix amb el cap de casa, i és la Mestressa la que tria l'hora oportuna per presentar-li les seves propostes de bon govern; el cap de casa les escolta i encara que alguna vegada sembla dissentir, acaba per reconèixer que la Mestressa hi ha pensat més llargament i ha vist les coses més clares.

En alguns indrets de muntanya, la Mestressa pot delegar en les filles o en les serventes molta feina de la casa menys una: la de posar sal a la minestra. La veurieu per la casa amb la salera penjada al braç —són saleres de fusta treballada que tenen forma de cistella— i només és ella qui la porta, i la porta amb un punt d'orgull, com si fos el distintiu més honorós del seu càrrec.

Vosaltres, Mestresses de les cases de la Segarra, les que heu vingut a rebre l'homenatge, sou testimonis del canvi que de poc temps encà s'ha produït a les nostres comarques. Si els avis tornessin, no coneixerien ni la casa, ni les terres, ni les fires, ni els mercats. La transformació ha estat total i sobtada.

Hi ha una rondalla que totes les criatures coneixen i no es cansen d'escoltar. És aquella rondalla de la princesa dormida al castell del bosc.

Anys i més anys que dormia: feia centúries que no s'havia despertat. Calia que arribés el príncep que la desencantés. Mentrestant, creixien les gavarneres i els boixos a l'entrada del castell i per tota l'escala; les portes s'havien reinflat, els vidres s'havien enfosquit a còpia de teranyines polsoses. El casal semblava abandonat. Res no s'hi movia.

Així mateix la nostra casa pagesa segarrenca. Anys i més anys, i centúries i més centúries que res no s'hi mudava. Els llums de ganxo amb els cremallots de sempre, sense que poguessin esclarir les ombres que feien la casa trista i paorosa. Les eines del treball eren les mateixes de l'avi i del besavi, i mai no havien millorat de forma d'ençà de temps tan antics, que ningú no en tenia memòria. Els bancs coixejaven, les taules estaven corcades, els llits s'havien esguerxat, i els trespols clarejaven.

Fins que, de sobte arriba la fada benigna amb la vareta màgica. Senyala les portes, les finestres, les cambres, la cuina, i un raig de sol novell entra a la casa i desperta la princesa dormida.

D'aleshores ençà un enrenou ho capgirà tot. La màquina domina. Les mules que llauen són de ferro i tenen unes rodes immenses i fan uns solcs profunds com mai no se n'havien vist. L'era, els batedors, el trill, el diable i l'estiràs s'han fet fonedissos davant d'aquestes ferramentes apocalíptiques que seguen i baten i ensaquen el gra i lliguen la palla. Tot ha estat capgirat, i no solament les eines de treball, sinó tota la vida pagesa. Cal fer el cor fort per admetre tantes novetats, sense sentir l'enyorança de tot allò que teníem costum de veure i que creïem inalterable.

Ara que estem junts i que tots tenim els mateixos afanys, i plorem els mateixos pecats, i sentim el mateix amor a la comarca i als seus costums, deixeu-me fer un repàs del camí que ha seguit aquesta transformació que ens encalça i ens esperona i ens fa córrer endavant sense moment d'aturada. Mirem una mica enrera.

Per tal de tenir el camí ben desbrossat, ens limitarem només als canvis soferts per un sol fet: l'aixovar de la núvia; l'arribada de la núvia a casa de l'hereu.

Temps era temps, quan no hi havia en tota la Segarra sinó camins de bast, les grans festes familiars, les noccs, per exemple, es feten com es podia.

Arribaven els convidats dalt de mules ensellades, el jovent mudat, amb corbatí i gec de vellut damunt de l'ermilla brodada. Les notes amb gipó florejat, faldilla llarga i folgada i un mocador de catifa al braç, per si fresquejava. La corrua, a l'entrada del poble, s'aturava a l'era. A la fi arribava la mula que duia la caixa; aquelles caixes de núvia, de fusta treballada, tancades amb pany i clau. Allí hi havia la peça de drap de casa, de bri de lli i la roba de drap de Piteus, comprada a la fira.

Aquell era el moble principal de la casa. Gatrebé l'únic moble de representació, el que presidia a la sala i a la vora de l'alcovat. A la caixa es guardava tot el més preuat de la família. Era l'estoig que no es buidava mai, sinó en les diades més solemnes, noccs, bateigs o funerals.

Després els camins s'eixamplaren i se'ls tragueren els revolts massa sobtats, perquè els poguessin solcar les rodes dels carros. De carros, primerament només en tenien els traginers, els que anaven lluny, els que s'havien d'enfrontar amb els lladres de camí ral. El carro de pagès, el que servia per anar a la vinya, carregar les garbes, dur el blat al molí i anar a mercat o a la fira, és invenció de fa uns cent cinquanta anys, i no pas més.

Això era quan es començava a construir la Universitat de Cervera.

El carro ja podia portar estris més feixucs i de major embalum i presència que no pas la mula i l'albarda. Aquella fou l'hora oportuna de la calaixera.

La calaixera de vegades era llisa, altres vegades bombada i decorada amb incrustacions de fusta de diversos colors.

A la Segarra, com a tot arreu, les calaixeres arconaren les caixes, que només servien, de la golfà estant, per guardar gra, patates o endròmines. La calaixera s'entronitzava com un altar domèstic, cosa que la caixa no hauria permès. Amb la calaixera vingué l'escaparata amb la imatge de més devoció a la família. A banda i banda, els ciris del monument que només s'encenien les hores de forta tempestat, en mig de trons i llamps, com un ex-vot de la família atribolada. Als calaixos, ordenadament, a més de la roba de casa, flairosa de les pomes que s'anaven arrugant, s'hi guardaven els ventalls de festa major, els retrats esgrogueïts dels familiars desapareguts, la mantellina de blonda, els canemassos brodats a costura amb l'abecedari i una dedicatòria, i tal vegada els fulls impresos de la Universitat de Cervera que anunciaven l'acte acadèmic d'algun parent o amic, i qui sap si la trena rossa de la filleta morta als pocs anys de néixer.

La calaixera venia a reproduir, a més de mil cinc cents anys de distància, l'ara votiva dels romans, on cremava la llàntia en honor dels déus i memòria dels difunts.

Després del camí ral, vingué la carretera, que facilitava el trànsit i el transport de mobles encara més voluminosos. Aquestes són les circumstàncies més favorables a l'aparició de l'*armari*, la gran baluerna d'un o de tres cossos i de vegades amb un mirall de dalt a baix, el trèmol, com en diuen en alguns indrets de la comarca.

L'*armari* ha destronat la calaixera, tal com la calaixera havia arreconat la caixa. Com més va, més roba hi ha a la casa, i cal que els mobles creixin, i la caixa, la calaixera i l'*armari* representen una gradació en cabuda i en importància. Perquè de la mateixa manera que augmenta la roba, creix el desig de lluir-la.

Abans, la casa pagesa tenia una fesomia pròpia. Ara, cada dia aquesta fesomia es fa més esborradissa i va assemblant-se a la casa de vila o de ciutat. Són els nivells que puguen, els estaments que es van igualant. La germanor humana que a cada sotragada social es fa més evident i palpable.

Abans, el pagès no eixia del poble si no era per anar a l'aplec, a la fira o al mercat. El seu món es reduïa a la contrada, fins allí on abastava la vista, i prou. Ara, tot el món es seu. I si no és l'home del camp o la dona de sa casa els que viatgen, el món els entra per la finestra, s'atura a la televisió i allí poden contemplar-lo a pler, i escoltar-ne la veu, com si fos art del dimoni.

L'antiga vida del pagès de la Segarra no pot tornar. Hem clos no una plana de la pròpia història, sinó tot un llibre.

I, tanmateix, era un llibre que tenia planes admirables, on es reflexava la vida senzilla i austera dels nostres avantpassats, aquells que duïen el nostre nom i tenien la nostra sang fins unes llunyanies de temps incalculables.

Nosaltres, els que formem les presents generacions, el que hem vist néixer tantes novetats i hem vist morir tantes coses velles i estimades, tenim la obligació de salvar el record d'aquella vida fugida i perduda, i de cap manera no ho podem aconseguir sinó fent que cadascú salvi allò que cregui més representatiu, abans que el drapatre s'ho endugui o el foc en faci cendra.

En aquesta noble, nobilíssima tasca, vosaltres, les Mestresses, hi teniu un lloc a primer rengle.

Totes vosaltres coneixeu el Museu del Blat i de la Pagesia, que l'any passat va ésser inaugurat a l'edifici de la Universitat de Cervera. Moltes de vosaltres heu contribuït a formar-lo amb generositat exemplar. És el vostre Museu. Ara tot just ha començat i ja ha meregut la visita i el comentari elogiosos de moltes personalitats enteses que es fan creus de com en deu dies pogués ésser format aquest Museu i instal·lat de manera que gairebé semblava definitiva. Hi manca molt encara. Penseu que aquest Museu ha d'ésser el mirall de la vida pagesa des de moltes centúries enrera fins als nos-

tres dies. Cada peça del Museu serà el record d'una activitat familiar ja envellida, aureolada per la memòria amorosa dels pares, dels avis, o dels besavis. Cadascuna de les cambres de la casa hi ha d'estar representada, o reproduïda amb fidel exactitud: la cuina amb l'escó, el foc a terra, voltat de tupins, grossos i xics, fins el cargolí; amb la caldera o l'olla penjada als esclamalls; la porteta del forn i la pastera allí prop; i l'aigüera a l'altra banda amb l'escudeller proveït de tots els estris necessaris; i el bugader de pedra on es passava la bugada amb lleixiu de cendra sota del roscader; l'*armari* dels remeis casolans on no mancava mai l'oli de llangardaix ni la pell de serp blanca; els manats d'herbes penjats a les bigues del sostre; tot plegat presidit per aquell llum de ganxo que encara que tingués tres o quatre blens només servia perquè les ombres no fossin tan espesses.

Quantes cuines com aquesta que us dic hi havia als pobles de la Segarra? Fins fa ben poc, tantes com cases. Quantes en queden? Sobrarien els dits d'una mà per comptar-les. I això mateix podríem dir del rebost, i de la sala, de les cambres, del celler, de la botiga del gra, o del corral.

Són estampes velles, i més que velles revellides. El jovent ja no en sap res o ben poca cosa; no coneix ni el nom de les eines que l'avi o el pare han manejat tota la vida. La màquina ho ha absorbit; el tractor ha fet fugir la reu i el carro; la col·lidora ha deixat arreconats la falç, el volant i la dalla. Els esclopets són buits i sonen amb el vent com unes castanyoles oblidades. La pastera és clo-sa i ha deixat a dintre la pastereta del llevat i el pasteró, el sedàs, la raora, l'escaleta, la post de la coca i el marcador de llauna amb les lletres inicials del nom de l'amo.

Vosaltres, Mestresses, senyores i majores de la casa, sou les que podeu fer que aquest Museu de la Universitat de Cervera, aquest Museu del Blat i de la Pagesia, sigui un lloc de romiatge on els vells hi trobin encara l'escalf de cosa pròpia i els joves l'ensenyança que es desprèn de la vida dura i el treball feixuc d'aquelles generacions de pagesos que saberen mantenir la terra i la casa, i que mereixen la nostra admiració i reconeixença.

Penseu, Mestresses de les nostres cases de la Segarra i de les comarques veïnes, que el MUSEU DEL BLAT I DE LA PAGESIA és el vostre Museu, i que si aquest Museu, pel fet d'estar instal·lat a la Universitat ha obtingut una mena de Doctorat, una bona part d'aquest Doctorat us arriba a vosaltres.

* * *

Y ahora voy a dirigirme a vosotras, las Amas de casa vecinas de Cervera y de la Comarca, que habéis venido de otras tierras, tierras de habla castellana. También el homenaje es para vosotras.

También a vuestro alrededor se ha formado y mantenido un hogar, porque habéis trabajado mucho y habéis gobernado bien. Vosotras, y con vosotras todos aquellos que con vosotras vinieron, sentís tal vez la añoranza de vuestras tierras lejanas, porque el recuerdo es fresco y la herida de la emigración está todavía abierta. Pero pensad que vuestros hijos, nacidos aquí, que habrán crecido en buena compañía con los nuestros, serán tan catalanes como nosotros, y que dentro de un par de generaciones no habrá quedado nada que nos distinga.

Vosotras y vuestros familiares sentiréis nuestros problemas como propios, porque habréis echado raíces en la tierra en que vivís. El prodigio lo habréis alcanzado vosotras, las Amas de casa, por haber sabido resistir sin desmayo los malos tiempos, y por haber ayudado a vuestros maridos y a vuestros hijos a mantener viva la esperanza de días mejores.

* * *

He acabat el meu missatge.

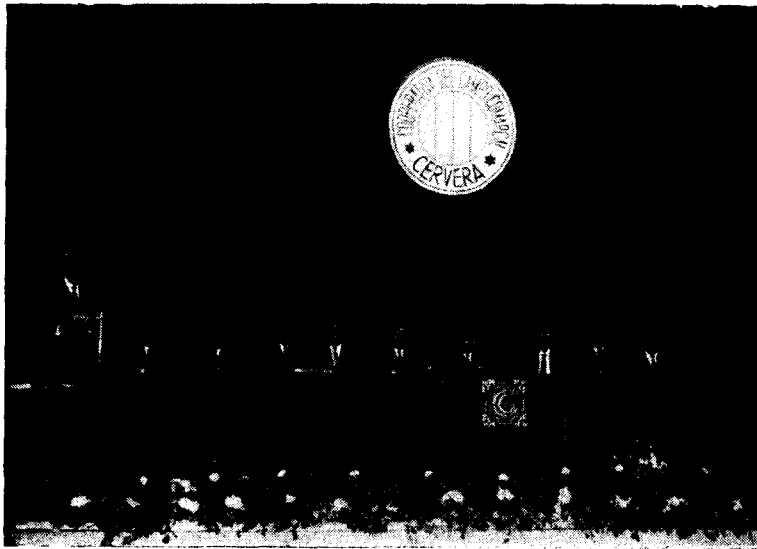
Ara em caldria resumir en poques paraules no precisament allò que he dit, sinó tot allò que hauria pogut dir si hagués tingut més traça.

El resum podria ésser aquest:

La festa d'homenatge que avui celebrem volia ésser la cancel·lació d'un deute vell, però el deute n'és tant de vell, que deixarà ròssec i no podrà extingir-se mai. Vosaltres, les Mestresses, podreu retreure i exigir sempre el pagament dels interessos d'aquest deute que avui la Cooperativa del Camp i tota la pagesia de la Comarca ha confessat públicament.

Per tot el bé que heu fet i per tot el bé que encara fareu, a vosaltres, Mestresses d'aquestes comarques, a les joves i a les que no ho sou tant, a les nascudes en terres lleidatanes i a les forasteres; a totes, perquè totes heu portat amor i treball, i seny, avui, que és dia de donar gràcies, us diem de tot cor:

Gràcies, moltes gràcies!



El señor don Agustín Durán y Sanpere pronunció una muy documentada conferencia sobre el tema «Les nostres mestresses», en la que con mano maestra ha pincelado lo que ha sido durante siglos la vida en nuestros pueblos de payés, y lo que ha representado en ellos la acción de la mujer, «la mestressa».